چەخماخ لەشانەی پەیوەندیدا..
نیهاد جامی

شانەنامەکانی چەخماخ لەسەر تەختەی شانەکانی پەیوەندا توانیویەتی کاریگەری لەسەر ئاستی بیرو پشچوونی ئەو شانۆیە دابنێت، بەهۆی تێگەیشتنی ئەو نووسەرە لەواقعی کۆمەڵایەتی، کە ژیانی کارەکتەرەکانی هەستکراوە نزیکیەک هەیە لەگەڵ ژیانی ئەو کۆمەڵگایەدا، بەیەتائەمەش چەخماخ یەکێکە لەو نووسەرانەی بەردەوام شانەنامەکانی لەسەر تەختەی شانەکانی ئەم وڵاتە نمایش دەکرێت، بەڵام نمایشکانی دەرهێنەر ئەلەکساندەر باردینی پێگەیەکی تایبەتی هەیە لەلای بینەرو شانەکاران، کە هەوڵ دەدەین لەسەر دوو نمایشی ئەو دەرهێنەرە بووەستین، کە کارەکانی ڕەحمکی چەخماقیانەی بەخشیووە بەهۆی پابەند بوونی تەواوی بە شانەنامەکانی نووسەرەوە، لەپاڵ ئەوەدا دەگەڵیندەوە بە هەوڵەی دەرهێنەرێکیتر کە ئەویش ئاگنەشکا گلینیسکا کەلە دەرهێنانی شانەنامەی "سێ خوشک" وەک باردینی پابەندی تەواوی تێکستەکە نابێت، دەیەوێت ڕیتمی نمایشەکە بگۆڕێت و شوێنکیتر بگرێت.

ئەلەکساندەر باردینی لە ١٩١٣ لەشاری ئوچ لەدایک بووە، لەکۆتایی سیەکانی سەدەی بیستەم پەیمانگای شانەی تەواو کردووە و نواندن و دەرهێنانی شانەیی خوێندووە، دیارترین مامۆستاکانی لەو بوارەدا هەردوو شانەکاری پێشەنگ و ناسراوی پەیوەندی بوون ئەوانیش "لیەن شیلەر و ئەلەکساندەر زەلقەرویچ، بەهۆی جەنگی جیهانی دووەم و داگیرکردنی وڵاتەکەی لەلایان ئەڵمانیاوە نەیتوانیووە لەکارکردن بەردەوام بێت و هەمیشە لەداکردن و خشاردنەوەدا بووە، بەڵام لەسەرەتای پەنجاکان دەگەڵتەوە پەیوەندیاو بەبەردەوامی لەشانە و تەلەفزیۆندا کاردەکات، بەتایبەت لەشارەکەی خۆیدا ئوچ، حەوت ساڵ لەشانەی ستێفانا یاراچا کار دەکات، دواتر دەکرێت بە بەڕێوبەری هونەری ئەو شانۆیە، لەو کاتەوە تا ساڵی ١٩٩٥ کە مالئاوایی لەژیان کرد وەک ئەکتەر ودەرهێنەر کەمەلەک کاری شانۆیی و ئۆپیرایی وتەلەفزیۆنی بەرهەم هێناوە، ئۆپیرای ئەلیکترای ڕیتشارد شتراوس لە ١٩٧١ پێگەی ئۆپیان وەک دەرهێنەرێکی گرنگ لەئوپیراو شانۆی پەیوەندی خستەڕوو، لەکارە شانۆییەکانی "هنری چوارەم، خوونی نیوە شەوی هاوین، ئەتەللە، پالینا، تانگۆ، لالە قانیا، سێ خوشک"

کارکردنی ئەو لەناو دنیای جیاوازی چەندین نووسەری جیاواز بووە، وەک شکسپیر و چەخماخ، بەڵام دیدی دەرهێنانی لەدنیای چەخماخ هەندە

تایبەتە، وەک ئەوەی دەرهێنەرەکی تایبەت بێت بە شانۆنامەکانی ئەو نووسەرە.
لە ناوەڕاستی هەفتاکانی سەدەی بیستەم دەست دەکات بە دەرهێنانی شانۆنامەی "سێ خوشک" ئەوەی جێی سەرنجە ئەوە بەدی دەکەین کەوا دەیەوێت وێنەیەکی هاوچەرخ ببینێنەوە، پارێزگاریکردن لەم وێنەیە لە گەڵ پێکهاتە شانۆییەکان ونواندنەوە دەمانباتەوە ناو ئەو وێنە چەرخەیە، کە توانای ئەو وەک دەرهێنەرێک پێویستە بە چێنیەتی بەخشینی ئەو دیدە وەک یەکەیەکی مۆسیقی ووشە، هەموو شتێک لەجێری ڕێتمێک بارەو هەڵکشان دەڕوات.
دابەشکردنی ئەکتەر لەسەر تەختەی شانۆ وێنەیەکی مۆسیقی دەبەخشێت، وەک ئەوەی کۆمەڵە نۆتەیەکی نووسراوی سەر کاغەز بن، هەر یەکەیان بەشداری لە توانای دەنگی و بینینی ئەویتر بکات، لێرەدا ئاگەر نووسەر لە ڕێگەی ووشەوە شانۆنامەکەی دەنووسێت، ئەوا دەرهێنەر ئەکتەر دەکاتە ئامرازی نووسینەوەی شانۆنامە، وەک ئەوەی ساتی نمایش سەرەتای لەدایکبوونی شانۆنامەکە بێت، نەک تەکستێک بێت ئەوان نمایشی بکەن، ئەوەش وابەستەی ئەو دیدە دەرهێنانیەی دەرهێنەر، کەوا هارمۆنیەتێک دروست دەکات لەنێوان نمایشکەی ڕیالیستی و ناتەرالیستی، ئەو هارمۆنیەتە شانۆ دەکات بەوێنەیەکی هونەری کە خودی ژیان بێت، کارەکتەری ڤەرشینین بەجۆرێک دادەڕێژێت کە لەدەرەوەی چاوەڕوانی بینەرە، پەلەکردنێک هەیە وابەستەی پیشە سەربازیەکە و دەخە دەروونیەکەیەتی لەناو خۆزاندا.
ئەوەش بەتەنیا بە ئەو کارەکتەرە نیە، بەڵکو هەندێ دەروونی جیاوازی بەشەوازی هەڤتارو قسەکردنی کارەکتەرەکان بەخشیوە، بە ئەوەی وێنەیەکی فرە هەندی مرۆڤە جیاوازەکانی ناو کۆمەڵگا بن، لەپەردەی دووەمدا وێنە نەبینراوەکانی ناو شانۆنامەکە ڕوون دەکاتەوە، بەوەی چەند کات تێپەڕیوەو ئەندرێ ونتالیا ژیانی هاوسەریان پێکهێناوەو مناڵەکیشیان هەیە، بەڵام ژیانی ناو ماڵەکە هەر وەک خەیاڵێ، بەیە کورسیەکانی ئاهەنگێکی پەردەی یەکەم لەشوێنی خەی ماوەتەوە، ئەوەش پەمان دەڕوات میوانەکان وەک جاران سەردانی ماڵەکە دەکەن، کارەکتەرەکان وەک خەیان درێژە بەژیانی ئاسایی و پێوەندیەکانیان دەدەن.
باردینی بەبە ئەوەی گەڕانکاری لەتەکستی نووسەر بکات، چەندە وێنەیەکی چەرخەیانە بەنمایشکە دەبەخشێت، بەتایبەت لەدیمەنی کۆتایی هەوە دەدات ئەو وێنە خەمناکە وەک تراژیدیایەکی ماڵ وپێوەندیەکانی بگەیەنێتە لوتکە، کاتێک لەڕێی کولەگینی مەردی ماشا کە بە پێوەندی ژنەکەی لەگەڵ ڤەرشینین دەزانێت، تانانێت دیمەنی ماڵئاوایەکیانیش دەبینێت، کاتێک ماشا ماچی دەکات، بەڵام

خۆشەویستی خۆی بۆ ژنەکەی دووپات دەکاتەوە.
ڕۆچوون بۆ ناو دنیای چێخۆف وای لەدەکات، لەسەرەتای هەشتاکانی سەدەی بیستەم بگەڕێتەوە بۆ دنیای ئۆو نووسەر، دەست بکات بەدەرهێنانی شانۆنامەی "لالۆ ڤانیا" ئۆو تێکستێ دەبێتە یەکێک لەپڕۆژە دەرهێنانێ دیارەکانی باردینی، لەم نمایشەدا دەیەوێت لەڕێگەی مانەوەی ئۆو ئاژاوەیەی وەک دەنگی نۆو ئۆپیرایەک چۆن لەبەرزبوونەوەی ئامێرێکی مۆسیقی ئۆوانیتر بەرۆو نزمبوونەوەی دەنگ دەبات، تا سەر لەنوێ دەنگەکان ڕێک دەخاتەوە.
نیگەرانی سەرەتا لەگەڵانەوەی پرۆفیسەر و ژنە نوێیەکەی دەگەڵدرێت بە ململانێ لەسەر ڕازیکردنی ژنەکە، شێوەی ڤانیا و دکتەر شێرکی بەدەنگێ تا ئۆو کاتەی ڤانیا بە گوێوە دەگێڕێتەوەو دەبینێت ژنەکەی پرۆفیسەر لەباوەشی دکتورە، هەڵبەت لەڕەدا ووبەرووی ئۆو پرسیارە دەبینەوە، دەرهێنەر ئاخۆ پابەندی تۆواوی تێکستەکەی چێخۆف بووە؟ یاخود دەستکاری تێکستەکەی کردووە؟ ئەگەر دەستکاری کردووە ئۆو دەستکاریانە چیێ کە کردوویەتی؟ چارەسەری بۆ ئۆو کارە چی بووە؟
دوای نمایشەکێ لەوێ تەدەگەین هەندەک شت لادەبردرێت، بەڵام ئۆوەی لا بردراوە دەیالەگ نیە، چونکە ئۆوە بۆ هەموومان ووونە ئۆو نووسەرە بەشێوەیەک نووسیویەتی وەک ئۆوەی ووشەیەک نیە لێخۆرا خرابێتە سەر کاغەز، بۆیە ئۆوەی دەرهێنەر لای بردووە، لەدیمەنێکدا کە ڤانیا تابلۆکە دێنێتە ژوورەوەو خۆی پێوە خەریک دەکات، دوو جار ئۆو دەرچوونە ووو دەدات، بەڵام دەرهێنەر دەیکات بە جارێک، واتە دەستکاری چەبوونەوە زەمانیەکەی کردووە، لەلایەکیتر دەیەوێت وێنەی ژنەکی فریودەر و وەرانکار بۆ ژنەکەی پرۆفیسەر ببەخشێت، ڤانیای وێران کردووە، کە دەزانێت بۆی ووخاوە هەمیشە لەخۆی دوور دەخاتەوە، کەچی لەپاڵ ئۆوە دەچێتە باوەشی دکتەرو مەیلی بەلایەوە هەیە، دەکەونە ماچکردن و چوونە باوەشەوە، تا کە دەزانێت دکتەریش بۆتەواوی خۆی بۆی لەدەست دەدات، ئۆویش وەک ڤانیا فڕامێش دەکات.
ئەمە لەتێکستەکەی نووسەر بەووونی دەبینین بە سانیا دەووترێت ڕاستە کە کچێکی ناشیرینە بەڵام خاوەن دەنگێکی باشە، کەچی لەنمایشەکەدا سانیا کە کچە ئەکتەر یەئانا ژۆکڤسکا ڕۆڵەکە دەبینێت، ئەکتەرێک لەو ڕۆژگارەدا لەسەرەتای تەمەنیدایە لەو پێی جوانیە، بەو هەموو جوانیەوە ئۆوسا دکتەر ڕێتی دەکاتەوە، ئۆوە بیاریەک دەبینێت کە ژنەکەی پرۆفیسەر دەیەوێت بیخاتە بەردەم ئۆو بریارەوە، چونکە دێی بەلای ئۆوە نێک بەلای سانیا، دەرهێنەر لەگەڵ هەڵبژاردنی ئەکتەرێکی جوان ئۆوە دەخاتە ووو کە گرفتی سانیا لەووخاری نیە، ئۆوەتا ئۆو ووخاری وەکو دەیەتی، بەڵام ئۆو وەک

خاڵە قانیای نەگبەتیەک بارەکی گرتووە، هەرگیز بە خوێنی عاشقانیان ناگۆن، بۆیە لەکۆتاییدا دەبێت ئەو ئاژاوەیە ووە بدات، تاوەکو سەنیا و قانیا هەست بەدشکانە گوورەکەی خۆیان بکەن، بکەونە سەر ئاراستە ڕەسەنی ژیانی ئاسایی وخۆریکی ئەو هەموو کاروبارەی ماڵ بن، کە بەهۆی عەشقی بێ ئەنجامەوە فەرمۆشیان کردبوو، کۆتایی نمایشەکە لەپارچە مۆسیقایەکی دڵشکاوی کلاسیکی دڵچێت، کە جارە تراژیدیایەک ووبارووی مرۆڤی هاوچەرخ بکاتەوە، کە تراژیدیای ئەو مرۆڤە بەهۆی ئەفسانەوە نیە، بەڵکو بەهۆی عاشقبوونیەتی، بە ئەوەی بگات بەو پێوەندیە، سەرئەنجام دەی دڵشکێت و تێدەگات، ژیان بە ئەو خەیاڵە و چوونەوە ناو خۆنکانیەتی، دەنا لەواقیعدا دەبێت لەدنیایەکیتر بژین، کە تێنیا لەڕەی ئازارکانەوە بزانن ساتێک هەبوو لەبەردەم خۆندا بوون، بەڵام گەیشتن بە تەرمی خۆنکەیان.

ئەمە کاتێک ئەو دوو کارەی باردینی دەبینین، ووبارووی ئەو پرسیارە دەبینەوە: ئاخە لەشانەی پەڕەندیدا دەرهێنەرێکیتر هەیە بتوانێت ئەو وێنە چەخماخیە لەشانەدا بەو ڕیتمە شیعریی و درامیە نیشان بدات؟ ئەو پرسیارە بەدوای بینینی نمایشی "سێ خوشک" لەلایان دەرهێنەر ئاگنێشکا گلینیسکا دەتوانین وەڵامەکەی وەدەست بهێنن.

ئاگنێشکا گلینیسکا لەدایکبووی ١٩٦٨ شاری قرسواڤی پەڕەندیە، دەرچووی قوتابخانەی باڵای دەوڵەتێ بە شانۆ لە ١٩٩٠، وەک ئەکتەرو دەرهێنەر لەشانەی پەڕەندیدا کار دەکات، لە ٢٠١٢- ٢٠١٥ بەڕێوبەری ستەدیۆی شانۆی وارشۆ بووە، کەشانەیەکی بچووک بوو بە تەمەنی مناڵ و هەرزەکاران، سەرەتای دەرکەوتنی لەشانەدا دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی ١٩٩٠ ئەو دەمەی وەک ئەکتەر بەشداری کرد لەشانۆگەری "ئێستا من" بەڕێوەبەری ناتالی ستیپانۆڤنی کە کارەکە بوو لەنووسینی چەخماخ، لەدەرهێنانی مای کەمەرۆڤسکیە، وەک دەرهێنەرێکی شانۆیی چەندین کاری نمایش کردووە، هەروەها لەکاتی تەماکردنی کارەکانی وەکو شانۆی تەلەڤزیۆنی دیسان هەر خۆی دەرهێنەری کارە تەلەڤزیۆنیەکانیشی بووە، لەژیانی شانۆیدا دەرهێنەری ٦٠ کاری شانۆیە، لەپاڵ ئەوە خاوەنی چەندین خەلات ومیدالیای شانۆیە.

شانۆگەری "سێ خوشک" ی چەخماخ، یەکێکە لەدیارترین نمایشە شانۆیەکانی، هەوێداوە دەستکاری هەندێک پێوەندیی بکات، ئەوەش پێوەستە بە دیدی دەرهێنانی و چۆنیەتی ئازادکردنی کارەکتەر لەهەندە مەژوویەکانی تێکست، تاوەکو نزیکیان بکاتەوە لەدەخی کەمەگای پەڕەندی، هەوە دەدەین تەواوی ئەو دیدگایەی بخوێنەووە.

لەم نمایشەدا هەر لەسەرەتاوە ووبارووی گریمانەی ناو تێکست نابینەوە، بەڵکو سێ خوشکەکە لەدوو کورتە دیمەنی شانۆیی باس

لەخۆن و ژیانی ئابردووی خەیان دەکەن، بەدوای ئەو دڵگەرمییەوە ناو سەرەتای دیمەنی شانۆنامەکە، چ بوونەوەی زەمەنی لەناو دیمەنەکان دروست کراون، هەندێک دیالۆگی ناو دیمەنەکان نەماون، بەڵام ئەوشیان چەندە زیانی بەو دیدە چڕخۆڤییەی ناو نمایشەکە گەیاندووە، هەندێش پێویستە بەستراتیژی گوتاری نمایش بەهێی ئەوی ئەتمۆسفێری نمایشەکە دیاریت قسە لەمرۆڤی هاوچەرخ بکات، نەک مرۆڤێک کە نووسەر لە ١٩٠١ شانۆنامەکەی تیا نووسیوە، دەرهێنەر لەهەوڵی ئەوەدایە کاتێک لە ٢٠١٢ ئەم شانۆنامەیە نمایش دەکات، قسە لەو بینەرە بکات کە ئامادەبووی نمایشکەیە، دیالۆگەکانی نووسەر وەک خەی ماونەتەوە جگە لەهەندێک دیمەن کە چەبوونەوەو لابردنی ووشە و دەستەواژەی لابردووە، بەتەواوی جێل و بەرگ ودیکۆر و ئەتمۆسفێرەو نزیکی کردەتەوە لەژیانی ئەمڕۆدا، ئەوەش وای کردووە فەزا چڕخۆڤییەکە وابەستەی ئەمڕە بکات، نەک وەک پابەندبوونی بە گریمانەی ناو تێکستی نووسەر، ئۆگەرچی کردەی بینین لادانی نەخولقاندووە لەدنیای نووسەرەوە، سەرەنجام ئەوەی دەیبینین شانۆگەری سێ خوشکە بە دیدێکی نوێوە.
لەگەڵی پێکەنین و سروودێکی شادیەوە دیاریت خەمی سەر ئاوی کارێکتەرەکان بگۆڕێت، بەوەی مرۆڤەکان هەمیشە ئومێدەکیان هەبێت بە ژیان، هەبێت ئەوە لای نووسەریش بوونی هەیە، بەڵام کارێکتەرەکان هەمیشە خەمگینن گەرچی لەبنەڕەتدا خۆنیان هەیە، بەتایبەت خوشکەکان کە خۆن بە گەنجانەوە بە مەسکە دەبینن، بەیە لەهەندێک شوێندا دەرهێنەر بە ئەوەی بنیاتی ئەو شادیەی کارێکتەر بکات، دەت هەندێک ووشە وەک پێوەندی ئاووخسار بە کارێکتەرەکان دەبەخشێت.
ئەوەش وادەکات بونیادێکی نوێ بکارێکتەر ببەخشێت، بەڵام بونیادێکی چڕخۆڤیانە نەک لادان لەماناکانی نووسەر، وەک چۆن گەینی یاری کاغەز بە کەمەڵە دەماکێک، کە مەبەستی بێئاگاهێنانەوەمانە لەوەی ئەو گەنجانکاریانە دوورمان ناکەنەوە لەنووسەر، چونکە یەکێک لە ماسکەکان ڕووخساری چڕخۆڤ.
ساتی پیانۆژەنینی ماشا ی گەیووە بەسەمایەک کە ماشا پێی هەڵدەستێت، سەماکە لەجوڵەی وێنەی نۆرس بەرجەستە دەکرێت، ئەوانیتریش دەبنە بینەری سەماکە، ئەوەش ڕێک گەنجانەویە بە دیمەنی نواندنەکەی ناو شانۆنامەی "باڵندەی دەریا" ی چڕخۆف، بەتایبەت کە سەماکەش هەر گوزارشت لەنۆرس دەکات، خەمگینانەش دیمەنەکە کۆتایی دێت.
ئەو پێشتر کاری دەرهێنانی بە شانۆگەری "باڵندەی دەریا" کردووە، بەیە ئەو دیدەی بە چڕخۆف و نزیکبوونەوە لەتێکستەکیتری پێویستە بە عەشقی بە ئەو نووسەرە، کە پێشتریش کارێکی تری چڕخۆفی

پشکشکردووە بە ناوی "هونەری بێ ناونیشان"
ئەو سەمایە لەگەڵ ماسکی چەخماخ دوو بنەمای گرنگی ناو ئەو نمایشەن، دەرهێنەر لەو ڕێگەیەوە داکۆکی لەمەڕکەز چەخماخیەکەی نمایشەکەی دەکاتەوە، پارێزگاریکردنە لەحەشی نووسەر بە ئەوەی وێنەکە بەتەواوی بەرجەستە بکات، وەک چۆن لەئاگرکەوتنەوەی ئەپارتمانەکە، وێناکەی ئاگرو دوکەڵەکە کاریگەری بە مانای خوشکەکانیش هەیە، وێنەیکی نائارامی بخانەوادەکە دەبەخشێت، ترسی خوشکەکان و هاوسەزبوون لەگەڵ ئەوانیتر بەقووڵی بەووی کارەکتەرەکان دەردەکەوێت، ئەوەی لەپێکهێنینی خەی ناکۆکیت ئەو تەنیا نەتالیا ئیفانۆڤای هاوسەری ئەندرێیە.
دەرهێنەر دەیالۆگێک لا دەبات، بێ ئەوەی چەمکی خیانەت لە نەتالیا پاکبکاتەوە، بەوەی دەستەکەی چاوەڕێی دەکات، هەروەها ئەو دەیالۆگەی چەخماخ کە ماشا ئاراستەی قەرشینینی دەکات بەوەی دەڕواتە پێندەاو لەو ژنەکان باوەشی بە دەکەنەوەو پێی دەڵێن گیانەکەم، لابردنی ئەو دەیالۆگە، پێویستە بە هەستی پێندی بوونی دەرهێنەرەوە، کە نایەوێت وێنەیەک ببەخشێت بە ژنی پێندی کە ئەویتری دەرەوەی شوناسی ئەو وەک لاوازی سەیری بکات.
دەرهێنەر ئاگنەشکا گلینیسکا نمایشەکەی بە خوشکەکان دابەش کردەتە سەر دوو ئاست، ئەوان لەسەرەتاوە خۆن دەبینین، بەیە بەپێکەنینەوە هەوداوەکان دەبەنە پێشەوە، بەڵام لەگەڵ سەمای کوژرانی نەورەسی ماشا، ئیدی پێکەنین دەگۆڕێت بەگریان وفرمێسک، خەمباریەکی چەخماخیانە هەوداوەکان دەبات بەرەو لوتکەی نائومێدی، کە سوتانی ئاپارتمانەکەی دەتە سەر، لەوێدا خوشکەکان بەتەواوی ئەو دامانی ئومێدی خۆیان دەبینن، کە تاکەتایی خەمباریە چەخماخیەکە دەبەنە ئاستی باڵا، سەرباری ئەوەی دەرهێنەر لەحەشی لابردنی هەندێک دەستەواژەو دەیالۆگ بونیادی کارەکتەر دەبات ئاستێکی فراوانتر، دەیەوێت بەردەوام داکۆکی لەو مەرکەزی نووسەر بکات، سایتی کولتوور لەئاپەرتکەدا لەبارەی دەرهێنەرەوە ئاماژە بە بەدواداچوونێکی خۆنەیی دەکات، کە دوای نمایشەکە بەاو بەتەوە، یەکێک لەخۆنەگرەکان لەبارەی ئەو نمایشە نووسیویەتی "بەهیچ شێوەیەک زیانی بە دەقەکەی چەخماخ نەگەیاندووە، تەنیا پێشنیاری هەوانێنکی کردووە کە زیندەگیەکی زیاتر ببەخشێت بە خەمەکانی مرۆڤ و نەخشیە ئەژانییەکانی"
بەڵام سەرەنجام هەوبەرووی ئەو پرسیارە دەبینەوە، پرسیارێک کە پێشتر کردمان و پرسیمان: ئاخە لەشانەی پێندیدا دەرهێنەرێکیتر هەیە بتوانێت ئەو وێنە چەخماخیە لەشانەدا بەو ڕیتمە شیعریی و دراميە نیشان بدات؟

بەدنیاییەوە ئەو باردینیە کە کارکتەری خوڤێنراوی ووشەوک مرۆڤ بەرجەستە دەکات، هەمان ئەو وێنە چەخۆفیە لەشانۆی پێندیدا دەتوانین لای ئەو بیبینین، سەرباری ئەوەی گلینیسکا لێی ئەو شانۆنامەیەوە دەیەوێت پارێزگاری لەتێکست بکات و مەرکەزی وون نەکات، بەڵام دەرهێنانەکانی باردینی بە چەخۆف ئاستێکی بالای شانۆنامەکانیەتی، کە ناتوانین وەک شانۆیەکی زیندووی چەخۆفی لەوەو سەیری نەکەین.

ئەمریکا و چاکسازیی سوپا و پرسیارێک بە کورد!.. غازی حەسەن

هەندێک خاوەن فکر و ڕا لەنێو ئەمریکا گفتوگۆ لەبارەی تواناکانی سوپای ئەمریکا دەکەن و پێیان وایە بەهۆی هەبوونست و ژمارەیەک هەکارەوە لەجەنگی ئەکرەین و هەرشی ئیسرائیل بە وڵامدانەوەی حەماس، هەرشی بردەوامی گروپەکانی سەر بە ئێران لە سوریا و عێراق دژی هێزەکانی ئەمریکا ئەوە دەردەخەن، کە سوپای ئەمریکا پێویستی بەپشکنین و پێداچوونەوە و چاکسازیی بەتایبەتی لە پێکهاتەی سەرەوە هەیە.
لەم ڕۆژانەدا سێ نووسەری ئەمریکی (کیڤن ڤێبەرتس و ڕایان ویلیامز و تەری شیلینگ) لە گۆڤاری (نیوز ویک)دا وتارێکیان لەمبارەوە بەناوکردنەوە و دەڵێن: "هەڕەکشانی ئاستی گرژییەکان لەکاتێک دایە، کە پەنجەرەی سەرکردایەتی ئەمریکا و سەقامگیری دەستەکانی لەجیهانەدا و ناسەقامگیری ناوخۆیی لەنێوان هاوپەیمانانە ئەوروپییەکانیدا، بەرەو داخستن بردووە، سەرباری سنووردارییبشداریان لە شەڕەکاندا، ئەمانە وایانکردووە حەوشەی ماڵەکەی خۆشیان بکەوێتە مەترسییەوە. ژیریی بۆت یاخود نا، ئێستا هەموو کابرێکی بەرچاوی ئەمریکا حووکم دەدات، کە هێنووکە کاتێکی باشە بۆ تاقیکردنەوەی سەرکردایەتی ئەمریکا. دەستدرێژی ڕوسیا لەدژی ئۆکرەین، هەوڵەستی چینییەکان بەرانبەر تایوان و هەرشەکانی ئێران بۆ سەر ئەمریکییەکان ئاماژەن بۆ ئەوەی هێزی هێگریکردن لە سوپای

ئەمریکا وەک جاران نییە، لەکاتێکدا ئیدارەی (بایدن) خەریکە کاتێکی تەواو دەبێت و باقی جیهان دژی ئەمریکایە، یان لەی دوور دەکەوێتەوە".

ئایا ئەم پرسیار و زانیارییە جدییانە سوپا و پێگەی سیاسی ئەمریکا و ستراتیژی ووبووونەوەی قەیران و کێشە دیارەکان لای ئەمریکا چۆن هەڵدەسەنگێنێت؟. نووسەرکان دەڵێن: "سوپای ئەمەی ئەمریکا بەتەواوی ئیمتیازە کەمایەتییەکانی چەپ و پێشکەوتنخوازترین لایەنەکانی کەمەگەی ئەمریکای لەباوەش گرتووە" و لەهەمان کاتدا ئەم نووسەرانە بانگەشە ئاراستەی لایەنە پارێزگارەکان دەکەن و دەڵێن: دەبێت پارێزگارەکان سەرکردایەتی (دامەزراندنەوە)ی سوپای ئەمریکا لەئێستە بگرن، بۆ ئەوەی ئەو ئۆگرە بەهێند هەڵگرن، کە تێنگەیشتن لە ئاسەدا بێت.

من وەکو چاودێرێک واقیع و لەهەمان کاتدا گەمە سیاسییەکانی پێش دەنگدان و هەڵبژاردنی سەرکایەتی ٢٠٢٤ ئەمریکا و ئەو ململانێیە تونديی لەنێوان دیموکراتەکان و کۆماریيەکاندا لەژێر بەواری جیاوازدا هەیە، لەناوخۆ و لەنێو ئاگەیاندنی ئەم وڵاتە بەهێز دەبینم، کە هەندێک بیروبۆچوون چەندە باسی لاوازیی و مەترسیی لەبارەی پێگەی ئەمریکا دەکەن. بۆیە دەپرسم ئایا بەڕاستی ئەم گوتارە پڕیوەندی بەهێزی ئاستوخێی سەر دەساتی (بایدن)ەوە هەیە، یان بۆچوونێکە هەست بەمەترسییە جددییەکانی دەرەوە دژی ئەمریکا دەکات و پێیان وایە لەبەر لاوازی دەسەڵات و ئێگە و پێگەی سوپای ئەمریکا و شۆوازی سەرکردایەتی سوپا و وڵاتەکەش لاواز بووە و ئایا بەڕاستی ئەمە دروستە، کە گریمانەی ئەوپەیان کردووە جەنگێکی گەورە بەڕووی بێیە دەبێت چاکسازیی لەسەرکردایەتی و پێکهاتەی سەرەوەی سوپاکە بکرێت؟ لەکاتێکدا خودی ئەم نووسەرانە و هەندێک لە بیانییەکانیش پێیان وایە دەستکانی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی، یان بایان داوەتەوە، یان بیر لەهاوپەیمانی دیکە دەکەنەوە.

من پێم وایە ئەم گوتارە ڕەخنەگرە هەردوو ڕەهەند و بەواری لەخۆگرتووە، هەم هەرشە بەسەر دەسەڵات و توانا و پێگەی (بایدن) و سیاسەتی دیموکراتەکان، هەمیش لەکردەوەدا پێیان وایە جیهان بەرەو جەنگێکی فراوانتر لەوەی ئێستا دەچێت و جەنگی ئەکرەین و هەرشە وەڵامکانی ئیسرائیل بۆ پێلامارەکانی حەماس و هەرشەکانی ئێران دژی سوپای ئەمریکا نیشانەی دەرکەوتنی ئاسەیەکی دیاری جەنگێکی نوێیە.

پرسی ئەمە وای لەهاتووە هەندێک بابەت و ڕووداو کاریگەرییان لەسەر پێوەندییەکانی هەرێمی کوردستان و هەموو کوردەوە لەگەڵ دونیای دەرەوە هەبێت. ئایا پرسیارتان کردووە دەبێت هەڵوێست و لێکدانەوەی لایەنە کوردییەکان لەم بارەوە چی بێت؟. ئەوەی من بینم پارتی

دیموکراتی کوردستان چەند مانگێک پێش ئێستا لەگەڵ بووندی سەرکردایەتی خەڵکی جەرگ لەخۆ و نیگەرانی بەرانبەر پاشەکشەی ئەمریکا لە ناوچەکە و ئەو پچڕپچڕییەی کەوتۆتە نێوان ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی نیشان دا، لەکاتێکدا (پارتی) وەکو حزبێکی سیاسی پتر نزیکە لە دژئاوا و ئەمریکا. گوتاری پێشبینکردنی خەی ئاشکرا کرد، کە بریتیی بوو لە نیشاندانی لاوازبوونی پگەی سوپا و ستراتیژیەتی ئەمریکا لەناوچەکە و بە متمانەیی لەنێوان ئەم وەاتە و هاوپەیمانەکانی. لەبارەی ئەم هێرشەستە ئەو کات دوو شتم خوێندەوە واقیعی ئەمریکا و پاشەکشەی لە دژهێزات و بایەخ نەدان بە دەست و هاوپەیمانەکانی خەی وەکو پێویست. دووەم جەرەک لەسەرنجڕاکێشانی لایەنە کابەرەکانی ئەمریکای وەکو ڕوسیا و چین و ئێرانی تێدا بوو. ئەمەش زیریی و دوور بینییە.
ئێوانەی هیوایان بەهاوکاریی و پاڵپشتی ئەمریکا هەیە، دوور نییە لەم بڕیارەدا بەزاربن، یان نیگەرانی دواڕۆژی پێوەندییەکانی خۆیان دەبن و ئێوانی دیکەش (یەکێتی) و (گروپێ ئیسلامییەکان) و بە بڕیارێکی ئاشکرا نەکراوی (چەپێ سیاسیی و کۆمەڵایەتییەکان) پێیان وایە لەئاکامی لاوازبوون و پاشەکشەی ئەمریکا دەتوانن پگە و هێزی خۆیان لەتەک دوژمن و ناحەزەکانی ئەمریکا باباتر بکەن، لەڕاستیدا هەردوو بڕیارەکە هەڵەیە و واقیعی نەبن، چونکە:
نە ئەمریکا هێندە لاواز دەبێت و ناوچەکە بەتەواوی بەجێ دەهێڵێت، وەکو چۆن بریتانیای مەزن لەناوەڕاستی سەدەی بیستەم دژهێزاتی بەفەرمی بەجێهێشت و دوای خەی ئەم هەموو کێشە چارەسەر نەکراوەی وەکو قایرەس و نەخشی بەاوکردەوە، تاکو ناوچەکە ببێتە مگەڵی گورگ خواردوو. نە وەاتەکانی دیکەش خودانی پگەیەکی هێندە بەهێزی جیهانین، بتوانن لاوازیی ئەمریکا بقۆزنەوە و خۆیان بکەنە خاوەنی جیهانێکی گۆشکردووی کراوەی دیموکراسی و خاوەن ئیرادە و بیرۆای جیاواز.
ئەمریکا لە پەنجاکانەوە لەترسی باباببوونی هێز و ئایدیاژیای کۆمۆنیستی چاوی لە کۆنترۆڵی عێراق بڕیوە، ئێستا ئەم چاوتێبڕینەی بۆتە ستراتیژێکی درێژخایەن و لەهەمان گاڤیشدا ئێران وەکو باباددەستێکی خاوەن هێزێکی مەزهەبگەرا لەناوچەکە هێرسکەوت دەکات و ڕوسیایش وەکو هێز و سوپا و سیاسەت دێوەت وەکو پەنجاکان و حەفتاکانی سەدەی بیستەم ببوژێتەوە و چنیش وەکو هێزێکی ئابووری لەناوچەکەدا بڕیار دەجووڵێتەوە، ئەمەش نیگەرانییەکانی ئەمریکای زیاد کردووە. هەرچەندە ئێوان لەدەزینەوەی جەگرەوەی (ژەمی بەعس) و تەسیلم کردنی دەسەڵات بەشێوەیێکی ڕەها بە شیعییە نیانتوانی چارەسەرێکی دیموکراسی و مەدەرن و سەردەمیانەی جیاواز تەنیا

لێگەی هەبژاردن لەناوچەکە دروست بکەن، پاپشتی سیستەمی فیدرالیزمیان وەکو نموونەیەکی نوێ لە ڕۆژهەڵات کرد، بەڵام تونێلی ناکۆکییە مێژوویی و نەتەوەیی و ستراتیژییەکان بەرەو تاریکی دەچێت. کورد ئەزموونی ساڵی ١٩٧٥ و هێرشەکەوتنی جەزائیری هەیە، کورد ئێستا لە (کوردستانی عێراق و کوردستانی سوریا)شدا بوونەتە دوو هێز و پێگە و ئەمری واقیع و ئەمریکاش هاوکاری هەردوو بەشە. ئەوروپا و ئێران و ڕوسیا و چین و تورکیا و هەندێک وڵاتی عەرەبی بەشەوازی جیاواز پێیوەندییان لەگەڵ هەرەمی کوردستان و کورد دروستکردووە. دەگەڵمەوە سەر بابەتی سەرەکیمان، ئەمریکا دەتوانێت چاکسازی لە سوپا و تەنیا لەدەوڵەتیش بکات. نووسەرە ئەمریکییەکان دەڵێن (لەبەشی سەرەوە لە سوپا چاکسازی بکرێت) و پێیان وایە تووندڕەو ئیستەوکان دەبێت ئەم هەنگاوە بنێن، بەواتایەکی دیکە (کەماریەکان) پێویستە ئەم چاکسازییە بکەن. لەهەمان کاتدا ڕەکبەرەکانی ئەمریکا وەاتی داخراوی تاکڕەوی یەک حزب و یەک دەسەڵات و فکرن، بەیە ئاسان نییە ببنە جێگرەوەی فکر و جیهانخوازی ئەمریکا. هەرچەندە ئەمریکییەکان بەسیاسەتی پراگماتیکی (لە سیاسەت بەرژەوەندی هەیە، نەک ئەخلاق) تەرس و نیگەرانیان لەپشقەچوون و پاشکشە لەپێیوەندییەکان دروستکردووە.

چەند هەنگاوێک لە ڕاستای ململانێی جەمسەرەکاندا، بە قازانجی چین و ڕووسیا.. عوسمانی حاجی مارف

ئەوەی لەشەی نەوان ڕووسیا و ئۆکرانیادا دەگوزەرێ، واشنتۆنی خستەتەبەردەم ستراتیژێکی نارەشن بەرامبەر بە ئۆکرانیادا. هەموو پەوەرەکانیش ئەوە دەردەخەن کە ئۆکرانیا توانای پشکۆتنی لە شەڕەکەدا لەدەستداوە، بەو پێیەی تواناکانی نزیکە لە نەبوون، ئومێدی سەرکەوتن تەواو لە تاریکیدایە بە ئۆکرانیا. هەربۆیە هاوپەیمانەکانی لە ڕۆژئاوا، ئیتر ئەو جۆش و خرۆشیان بە

سەرکەوتنی ئۆکرانیا شکستێکی نەماوە. واشنتۆنیش تا ئێو ڕادەیەی کە قەناعەتی بەوەیە ڕووسیا لەم شەڕەدا سەرکەوتووە، پێیانوایە دەبێت سەرکەی ئۆکرانیا ئێو ڕاستیە قبوڵ بکات.
گەر پەیمانوابێت ئێستا جیهان بەجارێک لە شەڕدایە، بەتایبەتی سیناریۆی ئێو شەڕەی ئیسرائیل دژ بە خەڵکی غەززە پیادەی دەکات، ئێوا تایبەتمەندی سیاسەتە نێودەوڵەتیەکان لە ئێستادا دیاری دەکات. ئەمریکا بەهۆی بەتوانایی و پاشکۆی ئۆکرانیا لە ڕوبەڕوبونەوەی لەشکرکێشی ڕووسیادا، زیاتر جەخت لەسەر پشتیوانی هەرشی ئیسرائیل بە سەر غەززە دەکات ، چونکە چاوەڕوان دەکرێت ئێو شەڕەی ئیسرائیل دریژخایان بێت. گەر ئەمریکا ڕاستەوخۆ دەخالەت نەکات، ئێوە ئاشکرایە کە پگەی لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و جیهاندا دەکەوێتە بەر پاشکۆشێو شکستی زیاترەوە.
شەڕەکەی ئوکرانیا لە ئەیلولی ٢٠٢٢ەوە بە هەموو پەورە پسەندکراوەکانەوە لە ڕووی سەربازی و سیاسیەوە بە قازانجی ڕووسیا ڕەیشتووە. ئێستا ڤلادیمێر پوتین کەنتەڕەی خەرایی یاریەکەی کردووە. واشنتۆن لە شەڕەی ئێستایدا زیاتر پەداویستی بەوەیە تەقەمەنی و خەرجی شەڕی ئیسرائیل دابین بکات. ناچار بوو ئۆکرانیا لەو پەداویستیانە بەبەش بکات کە پێش دەستپێکردنی شەڕەی غەززە بۆی دانرابوو. ئەمەش بووە هۆی تێکچوونی بەرچاوی پگەی سەربازی ئۆکرانیا لە بەرامبەر ڕووسیادا.
لەهەمانکاتدا چین توانای ڕووسیا بە بەردەوامبوونی شەڕ دەبات سەر. شی جین پینگ سەرکەی چین، جەختی لەسەر هاوبەشیێکی بەسنور لەگەڵ ڕووسیادا ڕاگەیاندو دانی بەوەدانا کە هەردوو وڵات بەردەوام دەبن لە کارکردنی پێکەوەیی دژی ئێو بلۆکە سیاسیانەی کە ئەمریکا پشتیوان دەکات. لەلایەکی ترەوە چین لە چەند ڕوویکەوە سوود لە ململانێی جیهانی وەردەگرێت و لەهەمانکاتدا پاپشتی ڕووسیاو ئێران دەکات. هەروەها سەرکەوتنی پێوپاگەندەی نێودەوڵەتی بەدەست دەهێنێت لەو ناوچانەی جیهان کە لایەنگری دەخالەت و سیاستی دژەوەی بلۆکی ڕۆژاوا نین. لەلایەکی تریشەوە فشارکانی بە سەر تایوان و ژاپۆن و فلیپین چڕتر کردەتەوە.
گەر کەمێک لەسەر پێوەندی ئابوری نێوان چین و ڕووسیا وردبینەوە، دەبینین قەبارەی ئاڵوگۆڕی بازرگانی نێوان پێکین و مۆسکۆ لەماوەی ئەمسااڵدا بەڕێژەی لەسەدا ٣٠ زیادیکردووە. پێشبینیش دەکرێت قەبارەی ئاڵوگۆڕی ئابووری نێوان هەردوو وڵات لەماوەی هەمان ساڵدا لەو ژمارەیە پەوانەیی زۆر زیاتر بێت لەوەی ساڵی ڕابردوو کە بە ١٩٠ ملیار دۆلار تەمارکرابوو.
ئێستا زیاتر لە یەک لەسەر سێی کەی هەناردەکردنی نەوتی ڕووسیا بە

چین دەوات. ئەمش دنیایی دەدات لە بەردەوامی زیشتنی پارە بە حکومەتی ڕووسیا بە دابینکردنی دارایی شەڕکەی لە ئۆکرانیا. چین بووەتە یاریزانێکی سەرەکی لە بازاڕی بەکاربەرانی ڕووسیادا. لە سەدا پێنجای فرۆشی ئۆتۆمبێل لە بازاری ڕووسیا ئۆتۆمبێلی دروستکراوی چینییە. ئەم جۆرە لە ئاستی پەیوەندی ئابووری، ئەو سزا ئابوورییانەی ئەمریکا دەیەوێت بیسەپێنێت، پووچەڵ و بەمانا و بەکاریگەر دەهێنێتەوە.

سەرقاڵبوونی ئەمریکا بە پشتیوانیکردنی شەڕکانی هاوپەیمانەکانی لە جیهاندا، دەرگایەکی ئاوڵای بە چین دابین کردووە کە جموجۆڵە سەربازییەکانی لە هەردوو دیوی زەریای هەمن چڕتر بکاتەوە. لە ڕووی سیاسیەوە کاتێ چین پاڵپشتی هاوپەیمانەکانی بکات لە ئەوروپا و ناوەڕاستی ڕۆژهەڵاتدا، ئەمش پەگەی واشنتۆن لە گۆڕەپانی نێودەوڵەتیدا وەک جەمسەرێک لاوازتر کردوە. ئەو هەرشانەی لە ڕۆگەی ڕێکخراوە پاشکۆکانی ئێرانەوە لە ناوچەکەدا لە دژی ئامانجە ئەمریکی و ئیسرائیلیەکان دەستی پێکردووە، ئۆگری زەرە مەودای ململانێکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست فراوانتر بکات و سەرگۆڕەی زیاتر بە ئەمریکا دروست بکات. لەلایەکی ترەوە چین خەی وەک ناوبژیوانێکی دادپەروەرانە بە ئاشتی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەوروپا پیشان ئەدات، بە پێچەوانەی ئەمریکا کە بە ئاگری بنکەای ئەم شوێنە دادنرێت.

جگە لەوەش باس لەوە دەکرێت کە چین یارمەتی ئێران دەدات بە پەرەپێدانی فڕۆکە بێفڕۆکەوانەکانی و هەناردەکردنی بە ڕووسیا، جگەتی لەوەش کردوە کە ڕووسیا بەشێکی سەرەکیە لە ستراتیژی درێژخایەنەکەی بە پەرەپێدانی هاوبەشیێکی ستراتیژی هەمەلایەنە لە نێوان چین و ڕووسیا.

چین و ڕوسیا وەک هاوبەشێکی پتەو لە پێڕەوی خەیانەدا بە ڕووبەڕووبوونەوەی هاوپەیمانی ئەمریکی و دامەزراندنی نەزمێکی جیهانی خەیان وەک جەمسەرێک بە بەدیل دەبینن. بەیە سەرکەوتنی ڕووسیا لە شەڕی دژی ئۆکرانیا بۆتە ئەولەویەتی سەرەکی بە چین.

لەهەمانکاتدا ئێران بەڕەو ستراتیژێکی هەرشبەرانە و بەهێزکردنی "میحوەری خەڵاگری" لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست هەنگاو دەنێت. لەکاتێکدا ڕێکخراوەکانی هاوپەیمانی تاران هەرش دەکەنە سەر هێزەکانی ئەمریکا و هاوپەیمانە ئیسرائیلیەکیان لە ناوچەکەدا. لە سایەی هاوکاریەکانی چین، ئێران دەتوانێت بە ماوەیەک بەردەوام بێت لە دابینکردنی دارایی ستراتیژی خەی. لەماوەی دوو ساڵی ڕابردوودا هەناردەی نەوتی ئێران بە چین گەیشتوە بە ئاستەکانی پێش سەپاندنی سزا نێودەوڵەتیەکان بەسەر تاراندا.

هاوردەکردنی نەوتی ئێرانی، لە کۆتایی ساڵی ڕابردووەوە بە چین گەیشتە ئاستەکی پەوانەیی نوێ. بووەتە گەورەترین هاوبەشی بازرگانی ئێران. لەهەمانکاتدا پەکین پاڵپشتی سەربازی و دیپلۆماسی تاران دەکات. ئێران بە هاوکاری چین بە فەرمی پەیوەندی بە ڕێکخراوی هاوکاری شەنگهای کرد کە بلۆکی ئەمنیە بە سەرکایەتی چین و ڕووسیا. هەروەها پەیوەندیە سەربازیەکانی نێوان پەکین و تاران لە گەشەکردنداین. ئێران لەم دەخەدا ئێستا پشت بە چین دەبەستێت وەک دەمەوانە(صمام)ی سەلامەتی ئابووری.

ئیدارەی بایدن هیچ ئاماژەیەک نابینێت کە سەرکی ڕووسیا ئامادەیە بە دانوستان لەگەڵ ئۆکرانیا. بەرپرسانی ڕۆژئاوا پێیانوایە کە پوتین هێشتا پێیوایە دەتوانێت "چاوەڕوانی ڕۆژئاوا" بکات، یان بەردەوام بێت لە شڕکردن تا ئەو کاتەی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی پشتیوانی ناوخۆیی بە دابینکردنی بودجەی ئۆکرانیا لەدەست دەدەن. ئۆکرانیا لە شڕکی درێژخایەندا گیری خواردووە. زیلێنسکی دان بەوەدا دەنێت کە ڕووسیا باڵادەستی لەوەدا هەیە. لەهەمانکاتدا تەواو نیگەران و بێئومێدە لەو دەخەی کە ئەمریکا و ڕۆژئاوا پاشکشەو بنبەستی ئۆکرانیا قبوڵ دەکەن. بەڵام زیلێنسکی زارەکیش بێت پەداگری لەسەر ئەوە دەکات کە ئۆکرانیا هیچ بژاردەیەکی دیکەی نییە جگە لە پاراستنی پێشڕەوی خێی بە مانەوە لە هەرشبردندا، تەنانەت ئەگەر ڕۆژانە تەنها چەند مەترێک بجوڵێت.

بەجیا لە نیگەرانیەکانی نێوان بەرپرسانی ئەمریکی و ئەوروپی کە شڕکە گەیشتە بنبەست، هەروەها ئۆکرانیا لەگەڵ فراوانکردنەوەی هێزی سەربازیدا کێشەی هەیە، لەم دواییانەدا ناڕەزایەتی گشتی بەخێیەوە بینیوە لەسەر هەندێک لە مەرجە ئاشکراکانی بە فراوانکردنەوەی هێزی سەربازی کە لایەن زیلێنسکیەوە سەپێنرا. لەهەمان کاتدا ئەوەش ئاشکرایە کە ڕووسیا لەڕووی توانایی سەربازی و کەرەستەو کەرەنەوەی چەکەوە باڵادەستی سەربازی بەسەر کیێڤدا هەیە، بەیە فراوانکردنی شڕکە و بەردەوامیدانی چیتر بژاردەیەک نییە بە ناتۆ.

پەموایە لەم نەوەدا ئەوەی هەکاری سەرکیە کە پوتین چاوەوان دەکات، ئۆکرانیا و ئەمریکا و ڕۆژئاوا شکستی خێیان لەم شڕەدا ڕابگەیەنن، ئەمەش هاوتەریبە لەگەڵ ئەو ناسەقامگیریە مەترسیدارەی کە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە هەرشەکانی ئیسرائیل بە سەر غەززە تووشی بووە لەبەردەم دەخەکی دژوارداین. هەروەها واپێدەچێت پوتین بیەوێت لەم فەزایەدا فرسەت بە بایدن و ئاوڕکارەکانی بدات بۆئەوەی لە هەوڵی کۆنتڕۆڵکردنی بنیامین نەتانیا بن، ئەو قیرانە مرۆییە دەتەزێنەی ئێستا لە غەززەدایە بەجۆرێک بخەنە ژێر کۆنترۆڵی

ئەمریکاوە.
دەخی ئەستای جیهان لە چەی ئەم ململانێیەدا، بەڵکە ئیمپریالیەکان ئەو ئاقارە نیشان ئەدەن کە کەتایی باڵا دەستی ئەمریکای تیا بەرجەستە بەتەوە. لە چەند ساڵی ڕابردوودا بینیمان کە پێشبینیەکان سەبارەت بە دابەزینی ئەمریکا گەیشتونەتە لوتکەو پەدەچێت هەژموونی ئەمریکا لە ڕاستیدا گەیشتبێتە کەتایی. لەگەڵ کشانەوەی ئەمریکا لەئەفغانستان و ڕادەستکردنەوەی بە تاڵیبان، دوای ٢٠ ساڵ لە شەڕو خەرجکردنی ٢ تریلیۆن دۆلار لە گەنجینەی ئەمریکا، ئێستا خەڵکی دەسەڵاتی ئەمریکا ئاواە بووە. ئەوەش کە دەیانوت؛ بە "هەڕەشاندنەوەی یەکێتی سۆڤیەت، ئەمریکا دوا زلهێزی جیهان دەبێت"، بەڵام دوای ٣٠ ساڵ و سەرهەڵدانەوەی بلۆکی تر، گەرمبونی ململانێکان لەبەرامبەر ئەمریکادا، بەتایبەتی لە لایەن ڕووسیاو چینەوە، ئەو پێشبینیەی کە ئەمریکا دوا زلهێزی جیهان دەبێت، پێشبینیەکی نادروست و پێچەوانە بووە، چونکە لە کەتایدا لەگەڵ شکستەکانی ئەمریکا لە شەڕە بەکەتاکانیدا، ئەمریکا گازکی گەورەتری لە دەمی خەی دەرهێناوەو کەوتەتە ژێر فشارکی تونەوە، لەلایەکی تریشەوە تەواوی زلهێزکانی لە ململانێ و ڕکابەریدا پێش بە یەکتر دەگرن، لە کەتایدا دەیانەوێت تێپەکە لە دەستی ئەمریکا بهێننە دەرەوە، لە ڕستیدا دەبینین خەریکە هاوسەنگی هەزی جیۆپۆلەتیکی لە واشنتنەوە بەرەو میحوەرکی تر دەگەڕێت، بە مەسکە، پەکین، تاران، ئەمەش ئاماژەگەکی سەرنجڕاکێشە، بەرەو ئەوەمان دەبات کە بەپێن جیهان، بە "ئەمریکی-سەنتەری" دەوری نەماوەو زیاتر لە فرە جەمسەریدایە، کە ململانی جەمسەرکان نیشانی ئەدەن کە دنیا ئێستا لە دوبارەبونەوەی پەرەسەندنی ململانێی بلۆکاندا دەردەکەوێتەوەو لە چوارچێوە نەزمکی سەرمایەداریدایە، کە فەرمەگەکی ڕشن نیە. ئاخە هەر بلۆکی یا جەمسەرک نوێنرایەتی کام مەدەل لە پێوەندیکانی سەرمایەداری دەکات.
هیوادارم ئەم وتارە لەلایەن کەمەنیستکانەوە وەک سەرتایەک بێت بە قسەوباس لەسەر ئەو ئاماژەو پێشهاتنەی دنیای سەرمایەداری کە لەسەرتای سەدەی بیست و یەکەوە دەورانکی جیاوازی لەخە گرتووە.

ئەگەر لە یلاو هیچ .. سەکوچکەی بوونیاتی شیعری تابلاك.. لەتیف بەوار

دنیایەکی سەیرە گوم، رۆژانە سەدان و هەزاران شیعرو میعری کوردی بە بەربووك دەچن و لەبەرامبەردا سەدان وهەزاران لایك و دەستخۆشییان بە دەچێت، بە ئەوەی رەوانهزرەکی جوامێر دەرکەوێت و بڵێت: تکایە ئیستك بکەن و راوەستن، ئەوانە شیعر نین و ئەوانەش کە دەیخوێننەوە خوێنەری راستەقینەی شیعر نین. هەندێک تەدەگەن و دەزانن کە زەمانی رەسنایەتی بەسەرچوو و ئێستا تەوگلاوین لە دەورانێکی ناقۆلادا، تەپوتۆزی کافامی کون و قوژبنی ژیانی تەنیوەو ئەوانەی راست و رەوانن و دروست دەبینن و دەنوانن و دەبیژن نامۆن و دەرکراون لە بازنە پوچەکانی شاعیرو نووسەرە دەربارو ساختەکان، کە هەر کامەکیان بە قەتارەکی بەرژەوەندیەوە خەیان هەواسیوەو لە دەکەن، بە ئەوەی خەیان خاوەنی رەچکەو ئامانجی خەیان بن، رەنگە هەندەك زووير بن کە بەم پوختترین چین زەرینەی ئەو شاعیرانەن کە هیچ بارکیان نییەو لەگەڵ بای بەرژەوەندیدا شەن دەکەن و گوتەیان لە شوێنکەو رەفتاریان لە شوێنکی دی، هیچ دەرباری تازەگەری نازانن و زەر حەزیان لە پیاهەدان و موجامەلەی یەکدی هەیە، مەروولەی نووسینیان دەکەنە چیایەکی سەختی بەهامتا لە داهێنان و ئەفراندن، دە و دەروون بەگەنی و دوور لە پاکی و هەستناسکی و راستگۆیی و وەفا، ئیتر کەی خوێنەر بە درەی شاخدار فریو دەخوات، کە هەزارترین شت وشەیەو هەمووان پێی دەوترن، زەرەك لەو شاعیرانە دەردە دە بە شیعر دادەنێن و هەندێکی تریشیان بە مەبەستی مەراقکوژتن دەنووسن و بە ئەوەی هیچیشیان نەگوتراوەك یان تازەگەرییەك پێشکەش بکات، لە بازنەیەکی داخراودا خەریکی یەکتر گووتنەوەن، بەبام لە رووکەشدا خەیان وا دەردەخەن خەمی ئەم جیهانە لەسەر شانیان کەکە بووەو لە نەو دوکەڵی جگارەدا سەفکانیان دەکەنە باگراوندی کەپلە سواوکانیان، کە نازانم وەکو کلیپی گرانیکانی ئێستا زیاتر نومایشی پەرتەتی خودە یان بەرهەم و دەق پێشکێشکردن؟ نازانم چەن تاقەتیان هەیە ئەو هەموو سەلفیە خەمبارو شاعیراویانەو پە دوکەڵە هەر رۆژە پەست بکەن؟ کە لە باشترین باردا هەر واقیع دەبینەوەو دەیخەنە سەر کاغەز بە وشە. ئەمەش رەنگە هەیەکی بە لە دەستدانی

شیعر بگەیتەوە بۆ چۆق و ناوەندبوون، چونکە کە (سانسۆری کوالیتی) لە لایەن دەستبژێرو دەستە جەمعەوە نەماو تازە رۆخنەیەکان غائیب بوون و لە بەرامبەریشدا سەکۆ کۆمەڵایەتییەکان و پێگەکانی تری کۆمەڵایەتییەکان جێی بۆ بەاوکراوە کاغەزییەکان لەقکرد ئیتر ئەو گۆڕانکاریە دەتە دی و پڕە دەستنە.
لە لایەکی تریشەوە ئەمە سۆشیال میدیا کۆمەڵگ بۆ ناو شاعیری قووتکردووەتەوە کە ئەوەی دەرخواردی خوێنەران و موتابەعەکارانی ئەو تەنانیان دەدەن بریتییە لە وتەی سادەی ڕیزکراوی بۆ گیان و بۆ هوونەر، وەکو هەر کەلوپەلێکی تری بەکارهێنانی ڕۆژانە خەرا دەخوێندرێتەوەو خەراش تووە دەدرێت، لیرەدا یەکێك لەو ئەزموونانە دەخەینە ژێر تیشکی باسکەمانەوەو خاسیەتی شیعرەکان دابەشی سە پایە دەکەین، کە شاعیرەکەی خانووچکەی شیعری لەسەر دامەزراندووە: یەکەم/ ئیگە:
ی پزیشکی دەروونی سیگمەند فرەید؛structural theoryباشتر وایە پشباس تیشکێك بخەینە سەر ئیگە بۆ پێی بیردۆزی
ئیگە خودی ڕاستقینەو نەوی کەسەکانە، بەو مانایەی پەردەپشی تەی ڕاستقینەیە، لە ڕێی درککردنەوە کە پێوەستە بە دنیای دەرەوە، وەامدانەوەو مامەڵەی بە دنیای دەرەوە دەبێت، بە پێی شیتەکاریی دەرونی سیگمەند فرەید ئاوەزی مرۆڤ دەکاتە دوو بەشی: ئاگاو نائاگا؛ لە بەشی نائاگادا هەر سێ لە (من) کە لە نەوان (ئەو) و (منی باڵا)دایە (ئەمیان پێکهاتەی ئاکاریی مرۆڤ) لە وەسفی فرەید بە دینامیکی دەرەونی مرۆڤ، کە هەریەکەیان بە ڕۆژێك پشکیان لە ئاگاییدا هەیە بە شێوەیەکی ڕۆژیی. مرۆڤ کاتێك لە ئیگە دەربازی بێت دەبێتە کەسێکی ئازاد و هەست بە ئاسوودەیی دەکات، لە مرۆڤکەوە تا مرۆڤێك ئەم پشکانە دەگۆڕێت بە پێی ئەزموون و مەعریفەو تێگەشتن و دنیابینی…
شیعریش ئەو بوارەیە کە زەر لە دنیا ڕاستقینەکانی شاعیر ئاشکرا دەکات، چونکە لە نەستەوە هەڵدەقوڵێت کە زەر لە ژێر هەست و هەشەوەیە، ئەمەش بە هەی ڕۆخنەو شیکاری ڕاڤکارانەوە زیاتر درکی پێ دەکرێت، تەنانەت شاعیرەکەشی لەدەرەوەی ئەم درك پێکردنەدایە.
ئیگە کە ناخی تەنی ئەوسا داوای دەسەڵات دەکات و بەرەو خەزقکردنەوەو مەزنکردن هەوە دەدات، ئەمەش پێچەوانەی گیانی گشتگرایی و بینینی ئەوانی ترە، ئەستا گەر بەین و ئەمە لە سەر بەرهەم و دیدگا شیعریەکانی تابات دابەزنین، سەرەتا دەبێت ئەوە بەین جارانێك ئەمە لە ڕێگەی بەرکەوتنی هەستەوە مامەڵە لەگەڵ دەقکاندا دەکەین و قووە نابینەوە بە دنیای نەست، بەڵێ وەکو کەی سادەو گشتی سەر بە ئەو دەقە دەڵەقنین و چەپەڵی بە دەنەرین،

بەرهەمی کاتێک زیاتر خستمانە ژێر تیشکی تەماشا و وردکردنەوە ئەوجا بەمان دەردەکەوێت کە هەموو بووین و بەیاری خەرامان داوە، بە نموونەی خودپەرستی کە حاڵەتێکی زۆر نەوی و قەڵەونی دەردی دەروونییە لەم کۆپلەیدا زۆق کراوەتەوە و نەک بەشێوەی سیمبۆ و ناڕاستەوخۆ دەربڕینی لە کرابێت، بەڵکو شاعیر راستەوخۆ بانگەوازی بۆ دەکات و دەبێتە جێی شانازیی، کە پێویست بە لێدوانی زیاتر ناکات، چونکە وەک زۆربەی فەیسبوکە – کورتە شیعرکانی دی جێی وردبوونەوە نین و ڕامان ناخولقێنن و هیچ پەیامێکی بەسوودی لە نافامرێتەوە:

کەنگە
وەک منت پەدەکرێ
خوت
بپەرستی؟

*

نموونەی دووەم/
وەک شانەکارێکی بە ئەزموون
چوومە سەر سەن
قاقام لێدا
گریام
مردم
پاشان
لە سەر کورسیی بینەرکان
هەستامە سەر پێ
بە گریانەوە
چەپڵەم بە خەم لێدا

نموونەی دووم بە زیاتر ڕوونکردنەوەی ئەم مەبەستە، ئەم کۆپلە کورتەی سەرەوەیە کە دوو ئاماژەی تەدایە و جێی لەسەر وەستانە؛ یەکەمیان (خە دانان بە شانەکاری بە ئەزموون) دووەمیان (چەپڵە بە خەڵەدان) کە لە کۆتایی کۆپلەکەدا هاتووە، کە ئەگەر زیاتر وردبینەوە هەر زوو ئەو ڕاستیەمان بۆ دەردەکەوێت کە نمایشکار لە ڕێ بینەک زیاتر هیچی تر نییە، بە پێی ئەو مانەڵگ و ڕەچەی بەی نووسراوەتەوە و بەی دانووسرێتەوە، ئەمەش لە دەقەکانی تردا ئەم ڕاستیە دەردەخات، کە زۆر جار خەرمان دەکاتەوە بە ڕەش بەدو تەنانەت زۆر بەدکانیش وەک لەم کۆپلەیدا شاعیر زۆر ڕاستگۆیانەتر دێری دەبێت و ناتوانێت وەی شارێت کاتێک دەڵێت:

کاتی هەڵاجی ئەواران
هاوار دەکەم

من
خ
فر
شم
تەنانەت لە کاتی خوێندنەوەی ئەم کەپلە سادەدا دەموێست بروا بە خ
بکەم کە شاعیر ئەمەی نەنووسیوە و رەنگە من بە هەڵە پێشچاوم بکەوێت
و بیخوێنمەوە، چونکە کەم جار شاعیران ئاوها راستیە پەنهانەکانی
خود ئاشکرا دەکەن، بۆیە مەخابن لێکدانەوە عوزرخواهیەکانی من
هەڵە دەردەچوون و مەتنی دەقەکە ناچاری دەکردم لەو لێکدانەوەی خ
زیاتر هیچ ئاگاڕکی تری بە نەدەزمەوە.

دووەم/ لێیلا:
سەرەتا دەبێت پێش خوێنەران ئەوە بڵێم کە بۆچی ناونیشانی ئەم
خاڵەم نەکرد بە ڕەمانسی و لێیلام بە دانا؟ بەکورتی چونکە
دەستەواژەی ڕەمانسی یان ڕەمانتیکی زۆر بەرفراوانترە قووڵترە لە
زۆقکردنەوەی کێیلەبوون بە تاکەک، کە تەنانەت بگاتە حاڵەتی
پەرستن، بە ئەوەی هیچ هونەرێکی شیعریی و وێنەی ئیستاتیکی لە خ
بگرێت.
چونکە ڕەمانسی یان ڕەمانتیکی جوانەوێکی ئەدەبی و هونەری بوو
لە کۆتایەکانی سەدەی ١٨ لە ئەوروپا سەری هەڵدا وەک پەرچ
کردارێک دژی شڵەژی پیشەسازی، لەم ڕووبازەدا جەخت لەسەر هەزی هەست
و سۆزو ئەندێشە دەکرێتەوە وەک سەرچاوەی ڕاستەقینەی بەهای
جوانیناسی. بۆیە ئەوەی لەم کەپلانەدا بەرچاو دەکەون فەرکردن و
خستبوونەوەی زیاتری کێیلایەتی و زەلیلی خوێنەر نەک بەرکەوتن
لەگەڵ دەقێکی داهێنەرو ئیستاتیکیدا ومەزندا. ئەمەش بەداخەوە
مانەوێیە لە چەقی کولتورێکی دواکەوتووەدا کە لە شەوازی
سەاوکردنیشدا ڕەنگ دەداتەوە کاتەک سەاوکاران بێیکتر دەڵێن
(نەکەرتم)! دیارە ئەمەش ڕەگ و ریشەیەکی مێژوویی و سایکۆلۆژی
هەیە.

سەرەتا پێش ئەوەی نموونەی کەپلەکانی تاباک بهێنینەوە با کەمێک لە
سەرەتای کەپلەی شیعرێکی شاعیر ئێندرێ بریتێن ١٨٩٦-١٩٦٦ وردبینەوە
کە پێش سەد ساڵ نووسیوێتی بزانین چۆن ئەفرێنەرانە لە دنیای
خانمەکەی دەدەو و دەیشیعرێنێ، ئەوجا با بڕاوردی بکەین بە هەمان
پەڵ و جۆری ناونراوی شیعر و بزانین بۆچی هەر کاوێژکی سادەی
یەکتری دەکەینەوەو هیچ تازەگەریی و داهێنان و خزمەتکمان بە

دنیای شیعر نەکردووەو بەکو بەهای شیعر دادەبەزنین:
ناونیشانی شیعرەکەی بریتەن (راموسانەکی ئازاد)ـە، تیایدا ئاوها دەست پیدەکات:
خانمەکەم خاوەن پرچی ئاگری رەژوو
هزرەکانی لە تروسکەی تریشقەن
قەدی وەك کاژەری لمین
قەدی خانمەکەم وەك هی ەەوی ئاوە لە نیوان ددانی پەنگدا…تا کەتایی ئەمەش نموونەی کەپلەکانی تاباکە کە تیایدا جگە لە (حەیران بوون، سووتان، کەکەشان، پەرستن، بەخودا دانان…) هیچی تر شك نابات بە خانمەکەی بەە. کە ئەمانەش دوو ئاماژە دەدەن: یەکەمیان بە بەهرەیی شاعیر کە نەیتوانیوە لەیلاکەی بە شیعر بکات و خاەی شیعربوونی تیدا بدەزنەتەوەو بەهرەی لە ببا، دووەمیان دنیابینییەکی پووچ کە تەنیا بووونی خەی لە کەیلایەتیدا بە ئەو دەبینەتەوە تا بووونی خودی راستەقینەی بەتە دی و درك پە بکات. من زەر لەسەر نموونەکان ناوەستم چونکە هیچ هونەرەکی ڕەوانبەژی و ەەمزو میتافەرەکیان تەدا نییە تا پەویست بە شیکردنەوە بکەن و داوای لەبووردنیش لە خوەنەران دەکەم کە ڕەنگە نیگەران بن بە خوەندنەوەی ناوەەکی هەندەك ئەو کەپلانە، بەەام ئەوە تەنیا بە پشتەاستکردنەوەی ڕاڤەکەمانەم تەنیا قسەی خاوەنەکەیەتی:

بەوام
بە گەورەیی نییە
کە دەتبینم
دەەم
خودام
چەنی؟
*
هیچ
ەەگایەك نەما بوو
بەت
بمرم
*
لەو تەمەنەش دا
دەتوانم بتپەرەستم
نیگەرانم
خوا
گلەیی
بکا

*
بەوام
بە گەورەیی نییە
کە دەتبینم
دڵەم
خودام
چۆنی؟

*
حەیرانتم
کە دەمەنێوە
دەگریم
*
دارستانیش بی
بەت
دەسووتەم
*
دەرگای ماڵەکەت
بە کڵۆ دەکەشم
ماندوو بم
دەمە
ژوورەوە
*
هەندەم نەماوە
بتپەرستم
هەڵەیەکی ناوینە
بیدرکێنم
هەموو
لە خواکانیان
وەردەگەڕێن
*
کوتم
دەمە سەر
دینت
وتی
بە دینم
*

لەت کردنی دەریا و
مار کردنی گەچان
گرینگ نییە
مەعجیزە یانی
ژن
بپەرستی
*
ئەو تەنانەت لەیلا دەکاتە هەموو شتێك، لەوانەش نیشتیمان؛ بەڵام ئەو پرسیارەمان لە خۆ نەکردووە بۆچی؟ ئەوە شیعرە کە وەڵامی ئەو پرسیارە دەداتەوە؛ کە لەردا نێك هیچ وەڵامێك نییە، بەڵکو هەکارەکان فەرامۆشکراون و بەرەنجام خراونەتە روو بە زانینی مەبەست؟ یەکەکیش لە لەکدانەوەکان ئەوەیە کە شاعیر نەیتوانیوە درك بە هەقیقەتی شیعر بکات، جگە لە چەکردنەوەی فەرهەنگی کەیلایەتی.
چونکە بە نموونە کەیلەبوون بەرەنجامە دەبەت هەکارەکی لە پێش بەت کە ئێمە هیچی لەبارەوە نازانین.
ئەو تەنانەت بە دوو جۆری جیاواز و لە دوو بەرواری جیاوازدا جەخت لەسەر ئەم بە نیشتیمانبوونەی لەیلا دەکاتەوە، ئاسانیش نیشتیمان وا بچووك بکرێتەوە بەکو لای هەندەکی تریش بشفرێشت یان بکرێتە شتی نەویتر، بە نموونە ئەو ئاوها بۆی دەنووسێت:

لەوەتی نیشتمانمی
باێندە
کەچ
ناکەن
.....١١/١٢/٢٠٢٣
لەوەتی نیشتمانمی
باێندەکانیش
نافەن
.....١٩/١١/٢٠٢٣.
سڵێم/ هیچ

کە دەڵێن هیچ، تا خۆنەر بە هەڵە تێنەگات مەبەستمان لە هیچگەرایی (نیهیلیسم) نییە، چونکە هیچگەرایی لەخودی خۆیدا جۆرێکە لە فەلسەفە یان کەمەك بەچوونی فەلسەفییە کە لایەنە گشتییەکانی ژیان و بوونی مرۆڤایەتی ڕەفز دەکاتەوە، وەکو راستی مەوزوعی و مەعریفەو ئاکارو مانا، لایان وایە بەها مرۆییەکان هیچ بنەمایەکیان نییەو ژیان پووچ و بە مانایە و مەعریفەت شتێکی مەحاڵە، هەندێکیش وای بە دەچن هیچگەرایی لەسەر ڕوتە فەلسەفییەکانی پێش خۆی وەك

گومانگەرایی و ڕەشبینی بنیات نراوە سەری هەڵداوە. تەنانەت (جان یودریار) قەناغی پاش پەستمۆدێرن و شەوازەکانی بیرکردنەوەی بەشێك لە کایە ئەدەبییەکان وا وەسف دەکات و ناو دەبات.
ئەوەی لێرەدا مەبەستمانە بریتییە لە (هیچ) لە تێوانینی شیعرەوە، واتا خاڵیی لە شیعربوون و بوتیقا، بگومان هەردوو (قسەی ئاسایی و شیعر) لە وشە پێکدێن، بەڵێ ئاسان نییە بە هەموو خوێنەران لێکیان جیا بکەنەوە بە تایبەتی کە دەقەکە ناوی شیعری لە بنرەت و بە شەوازی دەق شیعر نووسرابێت، بەڵام لە ڕاستیدا جیاوازییەکی زەر هەیە لە نیوان ئەو دووانەدا، چونکە شیعر خاوەنی چەند بنەماو مەرجێکی زمانەوانی و داشتن و هەڵبژاردن و دەربڕینە،؛ ئەگەر وا نەبووایە ئەوا هەموو کەسێك قسە دەکات و دەتوانێت بنووسێت، جا گەر هەموو نووسینەك گەر ویستمان لە بوو ناوی شیعری لە بنیین ئەوا گەڵاوژەو فەوزا لە دنیای شیعرو ئەدەبیاتدا دروست دەبێت، وەك چۆن لەم زەمەنەدا هەندەك کەس تووشی هاتوون.
بە زیاتر ڕوونکردنەوەی ئەم مەبەستە با بنواێین لەم کەپلەیە:
وەسێتنامە:
گەر
مردم
بە کەواو
پانتۆڵکەوە
بە خاکم
بسپێرن
هەندەك دەپرسن گەر ئەم وشانەی پێشوو گەر بە شێوەی رستەی ئاسایی بنووسین پێسەندتر نییە؟ چونکە لەو بڕگە بڕگەکردن و دەق دەکردنی وشانەدا نە هونەرێکی تێدایە نە کێش وسەرواو ئیقاع دەدات بە دەستەواژەکە، تا مەرکی شیعری لە بنیشێت. بە نموونە مرۆڤکان وەستی جەراوجەر دەکەن لە ژیانیاندا، لە پیرۆژنی نەخوێندەوارم بیستووە کە لە نەوکانی تووڕە بووە گوتوێتی وەسێت بێت کە مردم دەمونخون بمنۆژن. کە لێیان پرسیوە بۆچی؟ گوتوویەتی بە ئەوەی لەو خەم و زووخاوتان لە گەروومم بیتەدەر، لێرەدا دەکرێ بڵێین ئەو پیرۆژنەش شاعیر بووە؟ کە ماناو داشتنەکەشی زەر لە وەستنامەکەی شاعیرەکەمان بەهێزترە کە تیایدا دەڵێت: (گەر مردم بە کەواو پانتۆڵکەوە بە خاکم بسپێرن).
یان لەشوێنکی تردا ڕوو دەکاتە کچەکەی و دەڵێت گەر مەولەوی ڕەمیش سەما بکات دەیکوژن. ئەمە نە سەناتێیو نە بروسکە شیعرو نە هایکو، بەڵکو ئامۆژگارییکی ئاسایی ئاخاوتنی ڕۆژانەیو نازانم چ سیفەتکی دەچێتەوە سەر شیعر؟ لەناو کەڵگا کلاسیکییەکانی ڕۆهەلاتدا نەك

سەما بەکو زەرشتی تر قەدەغەو بقەیە ئیتر ئەوە شتانکی زانراو و بەگژانەویستەو چ هونەرکی تەدایە دووبارەکردنەوەی واقیع و ناونانی بە شیعر نازانم! ئایا شیعر هەر خەم ڕیزکردن و کەکە کردنی حاڵەتی نەرێنی و شکستە، یان داهێنان و ئیستاتیکاو هونەرکانی زمان زەر دیوی تر دەبەخشن بە تەکست کە هەرگیز خوێنەر لە مەدلول و چەشەی خوێندنەوەیان تێر نابێت. لە راستیدا ئەم داهێنان و تازەگەریەش گیانە، دەبێت شاعیر خاوەنی ئەو گیانە داهێنەرو تازەگەرە بێت و بەزی لەو وتە کاوکرچانەوە بتەوە کە دەرێنە پاڵ شیعر بە ناوی شیعرەوە، سەرەنجام ئەو حاڵەتە نوگەریانەش دەگمەن و دووبارە نین، بەکو ئەوە ڕەشك و عامەی شاعیرەکانە کە ئەوانەی پەش خەیان کەپی دەکەنەوە شتکی لە زیادو کەم دەکەن و دەیاننوسنەوەو ناوی شیعری لە دەنێن.
لەمە زیاتر نامەوێت کات بە ئەم بابەتە تەرخان بکەین و بە چەند نموونەیەکی تر کۆتایی بەم باسە دەهێنین، بەڵام ئەمجارە من وەك نیگاکردنی خەم بە ئەو کەپلانە بە شێوازی ستڕی ئاسایی دەیانوسم نەك پەگەبەگە و دەڵێ چونکە جگە لە رستەی خەبەری نەگەتیڤ و ڕۆژانە زیاتر هیچی تریان تێدا نابینم و خاڵیین لە فەنتازیاو میتافۆرو ئیستاتیك :
١- بە مستەوە لەدایك دەبین باوەناکەن پەیامنێرکان دەزانن.
٢- لە ساردخانەدا مرگم هەڵدەڵەرزە بە خاکم بسپێرن.
٣- جودابوونەوە من و درەخت.
٤- سارد سارد بوویەوە دەستم بێت ناچی.

کتێب\ ڕیشاڵی تیرۆریی ڕەمانی کوردی.. سەلاح جەلال عەبدوڵا

تۆژینەوە..

[بە خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرەبکەن...]

SalahJalal_ReshaliMargDownload

لە قووڵایی خەمکانەوە.. نەوزاد بەندی

لە سەرەتاوە پرسیارێک هەبوو لە ناخمدا ، کە ئایا ئەم کۆمەڵگایە ئامادەیە بۆ ئەم جۆرە شیعرە ؟ ئایا ئەم کۆمەڵگایە ئامادەیە بۆ ئەم جۆرە شاعیرە ؟ ئایا ئەم کۆمەڵگایە ئامادەیە بۆ ئەم جۆرە ڕەخنەگرە ؟ ئایا ئەم کۆمەڵگایە ئامادەیە بۆ ئەم جۆرە خوێنەرە ؟ ئایا ئەم کۆمەڵگایە ئامادەیە بۆ ئەم جۆرە ئەدەبە ؟ ئایا ئەم کۆمەڵگایە ئامادەیە بۆ ئەم جۆرە ژیانە ؟ ئایا ئەم کۆمەڵگایە ئامادەیە بۆ ئەم جۆرە ڕۆژی کردووتە ، لە چی پێشیمانیت ؟

* * *

ووتی : بە تێنیشت خۆشیەکاندا بە خەرایی تێدەپەڕیم و خەم لە گەل ئەکردن .. کەچی بە سەردا خەم هەڵئەداینە ناو ناخۆشیەکان و زەرترین کات تیایاندا ئەمامەوە و ئەتلامەوە .

* * *

بە دیار ئەوانەوە تەمنمان بەسەر ئچێ کە نە ئتوانین دیان خۆش بکەین و نە ئتوانن دەمان خۆش بکەن ..!

* * *

ئەو هەموو مەزرای قڕخ و هەرمێ، نابینین و .. بە دیار سەوکی بن عەرزەوە ، چاوەڕوانیی ئەمانهاڵ ..

★ ★ ★

ئەو هەموو سوپەر مارکێتە ونەک و ڕەنگا و ڕەنگە ڕامانناکشە ، لە کۆڕە فرۆشگایەکی گۆشتی کەڵانکا ، تەمەن و بەنی کەووو بەیەکتر ئناسنین .. ئەڵێین : بەس نییە خوا ئەمەی داوە ؟

★ ★ ★

سەر زەمینەکی فراوان ئەتەرنین و ..
لە 150 مەترە دووجادا ،
70 ساڵ تەمەن ئەتونینەوە ..
ئەەین بەرد لە جێی خۆی سەنگینە ! ..
(شانازیی بەوەوە ئەکەین کە بەردین) ..

★ ★ ★

ئەو هەموو ەشبا و هەورە ،
لە دەرگا و پەنجەرەکانمان ئەدەن ،
لەگەیاندا گەشت ناکەین بە وەاتی باران ..
ناچینە دیدەنیی ئەستێرەکان ..
گەشت ناکەین بە پەدەشتی نەرگزجاە ..،
کەچ ناکەین بە ناو شەپەلەکانی دەریا ..
وەک مەخەک ، لە پارچە زەویەک چەقیوین ،
کە بەتە کەلاوەی خاشاک و جەنگی هەموو دنیا ..
کە مافیاکان نەوتەکەیان دزیوە ..
کە جەردەکان خاکەکەیان بەخشیوە ..
کە خە فرەشکان باسی سەروەریەکانی خەیانی تەدا ئەکەن ..

کەگەی گەلی.. شیعری\ ئیلهام مورادی

بەرگەی ئەو هەموو ژانە ناگرم
پەمداوەتە کەگەی گەلی و
زانیاریەکان دەئاەزکەنم
زەمەن جەختی لە بەختم نەدا
شەماندەفەری تەمەن دەفە و لە جێی خەم وەستاوم
تەناگەم لە خەم
لە وەستگەکانی خەیاە
هەوەدەم جوان بژیم
ئیتر فریای گەانەوەی برینی ەژاوی تەمەن ناکەوم

بەجەما لە خەم
لە گەنجینەی شاران
ئیتر ئاسمانی تەمەن هووە لە کزی
زانیارییەکانم
دەمئاوەزکەنن و لەم دەسەنن بیرکردنەوە.

هەورامان
ئیلهام مورادی
•